

HANS TEKES FILOSOFISIDA

OM ÄMNET: VAD DET ÄR

Filosofi är ett ämne som bara delvis sammanfaller med det som vi kallar för att "filosofera". Att man tänker och reflekterar är en förutsättning för filosofisk verksamhet, men det handlar också om att renodla, kategorisera, resonera och reda ut. I själva verket är den filosofiska verksamheten fundamentet för all vetenskap, då varje vetenskapsman förr eller senare måste ställa sig frågan om vad han egentligen menar med de begrepp som han använder sig av.

Trots att all filosofi är teoretisk gör man i Sverige (och några andra länder) en åtskillnad mellan *teoretisk* och *praktisk* filosofi, även om gränsen mellan de båda disciplinerna ofta är flytande.

Exempel på teoretisk-filosofiska frågeställningar är:

- Vad är det som finns? (Ontologi)
- Vad är det vi kan veta? (Epistemologi)
- Vad består medvetandet av? (Medvetandefilosofi)
- Vad är vetenskap? (Vetenskapsfilosofi)
- Vad kännetecknar ett språk och hur förhåller det sig till verkligheten? (Språkfilosofi)
- Vad kännetecknar ett följdriktigt resonemang? (Logik)

Exempel på praktisk-filosofiska frågeställningar är:

- Vad innebär det att bete sig moraliskt rätt? (Etik)
- Vad kännetecknar ett rättvist samhälle? (Politisk filosofi)
- Vad är Gud, finns han och går det att resonera vetenskapligt om honom? (Religionsfilosofi)
- Vad är god konst och vad är skönhet? (Estetik)

De allra flesta filosofer som verkat genom historien är idag bortglömda. Några få av dem läses och diskuteras än idag eftersom deras tankar fortfarande anses intressanta. Bland dessa märks grekiska filosofer som Platon och Aristoteles, franska som Descartes och Rousseau, anglosaxiska som Locke och Hume, samt tyskspråkiga som Kant och Wittgenstein.

OM ÄMNET: VAD DET GER

Hur filosofistudier och filosofisk aktivitet påverkar en människa är naturligtvis individuellt, men några specifika färdigheter tror jag att man generellt kan säga att filosofin stimulerar. Detta baserar jag på mina egna iakttagelser.

Som filosof får man en naturlig rationalitet (strävan efter logik och konsekvens), som inte försvinner när man när man diskuterar traditionellt icke-vetenskapliga ämnen som t.ex. livets mening eller själens existens. En vetenskapsman kan mycket väl vara rationell och vetenskaplig inom ett visst område, men som filosof lär man sig att vara det inom *alla* områden. Jag ska ge några exempel på vad detta innebär.

En vanlig filosofisk aktivitet är att analysera ett påstående och fråga sig vad det egentligen säger.

Att påståendet ”det regnar och det blåser” i sig självt innehåller informationen *att* det regnar, *att* det blåser, *att* det inte är uppehållsväder och *att* det inte är vindstilla blir för filosofen ganska snart en självklarhet. Likaså att påståendet i sig *inte* innehåller informationen att det är ”dåligt väder” eller att man ”behöver paraply” – ty i påståendet finns ingenting som värderar vädret eller talar om vilka behov det skapar.

Genom att man lär sig att isolera den *information* som finns i ett yttrande, blir man också bättre på att se vilka yttranden som har väldigt lite eller ingen information i sig, eller som är själv motsägande. Denna förmåga gör att man blir bättre på att höra när ett svar inte besvarar den ställda frågan, även om det kan låta som att det gör det, samt när människor diskuterar olika saker i tron att de diskuterar samma. Med detta följer också en ovilja till att själv uttrycka sig slarvigt eller innehållsfattigt.

Filosofistudier ger med andra ord en kritisk distans till det man hör och läser. Som filosof blir man medveten om att frågan ”Är den här skolan bra” är så öppet ställd att den behöver specificeras, dvs. ställas på nytt med en utveckling av i vilket *avseende* man undrar om den är bra. Alternativt måste den ställas i ett så specifikt sammanhang (t.ex. ett seminarium om elevtrivsel) att det framgår av sammanhanget vad den innebär. I annat fall kommer det att finnas så många tolkningsmöjligheter av frågan att ett jakande svar i stort sett inte ger någon information alls.

Genom filosofisk träning blir man också kapabel att skilja mellan innebörden i ett påstående om hur något *är* och hur något *skulle kunna vara*. Påståendena att det *är* så att Gud existerar eller att själen är odödlig är mycket svåra att försvara vetenskapligt, men påståendena att det *skulle kunna* vara på det ena eller andra sättet behöver knappast ens försvaras. Ty de uttalar ju sig bara om teoretiskt möjliga scenarier.

OM MIG

Jag är född 1973 och uppvuxen i Rydaholm utanför Värnamo. Efter att i Linköping ha utbildat mig till gymnasielärare i svenska och religion, valde jag att läsa till en magisterexamen i teoretisk filosofi. Jag har därefter vikarierat i Linköping, Kalmar, Tranås och Nyköping, och arbetar sedan våren 2008 på Leksands gymnasium.

Som riktigt ung var jag framför allt intresserad av religiöst-existentiella frågeställningar, men i och med min universitetsutbildning har intresset förskjutits alltmer mot fackfilosofins diskussioner, t.ex. den om vad vi kan veta. För mig innebär filosofistudier en utvidgning och strukturering av en i grund och botten privat aktivitet.

För den som vill kontakta mig har jag e-postadressen hans.teke@leksand.se.

BÖCKER SOM JAG REKOMMENDERAR

Jag har genom åren läst ett ganska stort antal böcker med filosofiskt innehåll, och man kan väl säga att de som jag fastnat för alla haft det kännetecknet att de inte enbart riktat sig till fackfilosofer.

En av de första böcker som jag läste var Thomas Nagels *Vad är meningen med alltihop?* (1987). Den diskuterar, på ett pedagogiskt och engagerande sätt, några av de mest centrala filosofiska problemen, som det med yttervärldens

existens, det med kroppens förhållande till själen, det med viljans eventuella frihet samt problemet med vad som gör något till moraliskt rätt eller fel.

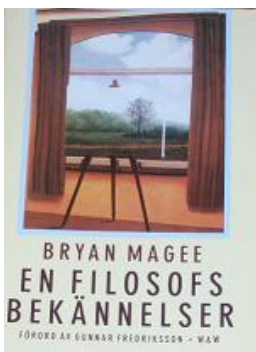
Nagel talar i du-form till läsaren och går precis så långt i sitt utforskande av de olika problemen som behövs för att göra dem rättvisa, men inte längre, och därför att detta en utmärkt bok att börja med.

Lars Fr.H. Svendsens *Vad är filosofi* (2005) är också en introduktionsbok om än något mer avancerad. Som namnet på boken antyder, handlar den inte primärt om enskilda problem utan mer om filosofiämnet som sådant. Svendsen konstaterar att dess gränser är och ska vara svårdefinierade, eftersom det griper in allting – dess objekt är allt och inget. Han konstaterar också att den akademiska filosofin i sina diskussioner kring subtiliteter har hamnat väldigt långt ifrån det som lekmannen vill läsa in filosofibegreppet, dvs. tankar kring livets mål och mening. Även om filosofi betyder ”kärlek till vishet” är det i själva verket väldigt få filosofer som ägnar sig åt detta.

Svendsen påpekar i inledningen att han försökt att skriva den bok som han själv ville ha då han började studera. Och av resultatet att döma har detta varit en fruktbar intention.

Frågorna ”Vad är matematik?”, ”Vad är fysik?” och ”Vad är biologi” är inte matematiska, fysikaliska, respektive biologiska frågor. De är inga vetenskapliga frågor utan filosofiska. ”Vad är filosofi” är också en filosofisk fråga. Så sedd är filosofin den enda disciplin som har sig själv som objekt. (Svendsen s. 18)

Men den bok som betytt mest för mig personligen är nog, utan tvekan, Bryan Magees *En filosoffs bekännelser* (1997). Den är en intellektuell självbiografi lika mycket som en polemik mot 1900-talets analytiska filosofi, som enligt författaren varit allför ensidigt inriktad på språkanalys.

Boken är full av mer eller mindre aggressiva utspel mot filosofer, t.ex. G. E. Moore, som enligt författaren inte tagit sitt ämne på allvar. Filosofi handlar inte primärt om begreppsutredning, menar författaren, utan om förståelse av världen, och förutsättningen för att man ska kunna bedriva filosofi är att man har en personlig relation till de filosofiska frågorna.

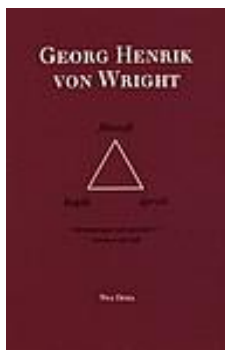
Sin barndom beskriver han som fylld av grubblerier angående tiden och rummet, medvetandet och yttervärlden etc., vilka han senare återfann som problemställningar hos de stora filosoferna. I fyrtioårsåldern drabbades han av en livskris då det gick upp för honom att hans liv i själva verket bara var en kort blinkning. Inom ett okänt antal år skulle han vara död och då skulle ingenting som han någonsin gjort eller tänkt överhuvudtaget spela någon roll.

Detta fyllde honom med fasa och allt som var omkring honom – världshändelser, politik, människor som kom och gick – framstod som tomt och meningslöst. Det som trots allt gjorde att han överlevde krisen var, enligt hans egen utsago, att han kom i kontakt med Schopenhauers filosofi, som gav honom argument för att han kanske inte *enbart* bestod av en fysisk kropp som skulle brytas ner och försvinna.

Bokens främsta styrka är, som jag ser det, att den har en författarnärvaro och ett engagemang som sträcker sig ut i snart sagt varenda mening. Ville man vara kritisk kunde man säga att författaren är mer än lovligt intresserad av sig själv, men det är just detta som gör att de filosofiska frågorna blir så angelägna och personliga. Genom sin bredd fungerar också boken utmärkt som en tematiskt upplagd introduktion till filosofins historia.

Helt fränsett allt som sagts här [...] har den moderna vetenskapen visat att det bortom våra pågående upplevelser av den vardagliga världen myllrar av sanningar och verkligheter som det sunda förnuftet är fullständigt ovetande om och som är förbluffande och strider mot intuitionen [...]. Till exempel att varje objekt i vår omgivning är en virvel av molekyler och atomer uppbyggda av subatomära partiklar i slumpartad rörelse i hastigheter som närmar sig ljusets. Att allt detta kan omvandlas till energi – att varje fysiskt objekt är en rymd fylld av kraft – stämmer inte alls med sunda förnuftets syn på saker och ting. [...] Vi vet alltså med säkerhet – det är ingen åsiktsfråga – att det sunda förnuftet inte tillnärmelsevis kan ge oss en sanningsenlig, för att inte tala om en adekvat, bild av vår situation. (Magee s. 61)

En bok som är av det något svårare slaget, men ändå av introducerande karaktär, är G. H. von Wrights *Logik, filosofi och språk* (1957). Den belyser 1900-talets analytiska filosofi som, i synnerhet under seklets första hälft, var starkt orienterad mot logik och språkfrågor. Här framträder bl.a. de tre Cambridgefilosoferna Moore, Russel och Wittgenstein, som alla fick ett stort inflytande på sin samtid.

Med sin bok avser von Wright att ge ”en orientering, ett försök till överblick” samt att ”skildra begreppsanslyns historiska förutsättningar och utgångspunkter.” Detta gör han på ett sätt som tvingar läsaren att koncentrera sig, och även om man inte rimligen kan förstå allt vid första läsningen, är boken ändå njutbar för att den är så välskriven.

Det klagas i våra dagar över den humanistiska bildningens förfall. Problemet är allvarligt. Men de som klaga mest patetiskt glömma ofta, att en ”humanism” i djupare mening inte längre är möjlig utan en ingående kändedom om den tekniskt-naturvetenskapliga världsbilden och dess filosofiska problematik. En humanism, som flyr det exakta tänkandet, är ett kulturellt barbari. (von Wright s. 25)

Leibniz ofta anförda ord om logik och matematik som *ett spel med tecken* [...] syfta på en av människoandens största egenskaper – förmågan att höja sig över ”det faktiska” till de rena formernas strängt lagbundna värld av evigt giltiga förhållanden. I detta oberoende av stoffet ligger f.ö. en likhet mellan den logiska tanken och det konstnärliga skapandet. (von Wright s. 51)

Andra läsvärda böcker:

Hedenius, Ingemar (1949) : *Tro och vetande*

Hospers, John (1997): *An Introduction to Philosophical Analysis*

Magee, Bryan (1997): *The Philosophy of Schopenhauer*

Russell, Bertrand (1958): *Filosofins problem*

Singer, Peter (1996): *Praktisk etik*

Stangroom, Jeremy (2006): *Lilla boken med stora tankar om filosofi*